

1945, un an dramatic din istoria Comisiunii Monumentelor Istorice

Oliver Velescu

La 6 martie 1945, în urma presiunilor sovietice, exercitate prin Andrei Ianuarevici Vâșinschi, s-a instalat la București guvernul Petru Groza, începutul cârmuirii comuniste în România. Autointitulat "guvern de largă concentrare democratică", prin măsurile pe care le-a întreprins chiar din primele zile, era vădit că se aplica în toate domeniile de activitate programul "revoluționar" al partidului comunist din România.

Desigur, nu toate măsurile luate pe plan administrativ erau făcute cunoscute opiniei publice dar nici măcar cei chemați să le aplice nu puteau sesiza de multe ori intențiile guvernanților. Ministrul la nou creatul Minister al Artelor fusese numit filosoful Mihai Ralea.

În alegerea sediului noului minister, privirile s-au îndreptat spre palatul Kretzulescu din strada Știrbei-Vodă nr. 39. Această binecunoscută clădire reprezentativă a Bucureștiului a fost construită de arhitectul Petre Antonescu între anii 1902-1904¹. Clădirea a fost cumpărată de stat în 1927 de la Elena Kretzulescu. În timpul guvernării N. Iorga s-a întocmit "Jurnalul Consiliului de Miniștri" nr. 1525 din 20 octombrie 1931 în care se poate citi: *"În baza referatului domnului Președinte al Consiliului și Ministrul al Instrucțiunii, Cultelor și Artelor (N. Iorga) se aprobă ca folosința imobilului Kretzulescu să fie cedată Comisiunii Monumentelor Istorice pentru instalarea serviciilor sale, urmând a fi folosit și pentru nevoile Muzeului de Artă Veche Bisericească"*. "Jurnalul Consiliului de Miniștri" devine lege, fiind aprobat prin Decretul Regal nr.3455 din 22 Octombrie 1931².

Revenim la anul 1945. Comisiunea era condusă la aceea dată de Al. Lepădatu, iar membri erau: arhitectul Petre Antonescu, preotul Nae Ionescu, pictorul Arthur Verona, arhitectul Victor Stephănescu, și istoricii G.

Oprescu, Virgil Drăghiceanu, Aurelian Sacerdoțeanu, Scarlat Lambrino, I.D. Ștefănescu, Ștefan Ciobanu și Theofil Sauciuc - Săveanu.

În primele zece zile de la instaurarea noii guvernări, secretarul-director al Comisiunii, Victor Brătulescu a aflat de intenția ocupării clădirii - sediul instituției - de către noul Minister al Artelor proaspăt creat. Brătulescu redactează un memoriu argumentat, prin care cere să se păstreze vechile funcții, inclusiv cea de Muzeu de Artă Religioasă.

La 16 martie 1945 are loc o ședință a Comisiunii, în care pe ordinea de zi se afla un singur punct, anume referatul lui Victor Brătulescu. În ședință se menționează sus amintitul "Jurnal al Consiliului de Miniștri" din 1931, și este invocat articolul 15 din Legea Muzeelor, atunci în vigoare, în care era stipulat că: *"nici o instituție, nici chiar de stat, nu se poate instala în localul unui muzeu nici chiar provizoriu"*. Rațiunea acestui articol - scria V. Brătulescu, în referatul amintit - a fost aceea de a se asigura păstrarea în siguranță a obiectelor de mare preț pentru trecutul nostru istoric. Comisiunea își însușește acest punct de vedere și *"roagă pe dl. Ministrul al Artelor să binevoiască a face să se păstreze imobilul din str. Știrbei Vodă nr. 39 pentru destinația care i s-a dat prin lege, destinație pe care o are de atâția ani, adică cea de muzeu al Comisiunii Monumentelor Istorice. Trecerea obiectelor acestui muzeu în seama altui muzeu este nepotrivită și primejdioasă în actualele împrejurări"*. În încheiere se recomandă alte imobile pentru a servi ca sediu noului minister.

Opoziția Comisiunii, și mai ales a secretarului ei, Victor Brătulescu este în cele din urmă îngenunchiată. La 7 aprilie 1945 are loc o memorabilă ședință a C.M.I. la care

¹ Pentru istoricul palatului a se vedea: Leland Conley Barrows, Cezara Mucenic, Oliver Velescu, *The Kretzulescu Palace and its Surroundings. Yesterday and Today, Bucharest, UNESCO-CEPES, 2002*

² Arhiva I.N.M.I., fond C.M.I., dos. Muzeul de Artă Religioasă, filele 84 și 85

participă și ministrul Mihai Ralea. În deschiderea ședinței, președintele Al. Lapedatu prezintă un istoric al C.M.I. începând din 1860. *"Pentru continuarea lucrărilor de restaurare se cere sprijinul înțelegător al ministrului de resort, pe care Comisiunea speră să-l aibe și de acum încolo"*. Cităm, în continuare din procesul-verbal: *"Dl. Ministru Ralea mulțumind pentru cuvintele de salutare rostite de dl. Președinte, arată că se simte fericit de această colaborare cu o instituție așa de veche, a cărei tradiție o va păstra dar"* - și aici începe duplicitatea - *"că în chip provizoriu și numai fiindcă ministerul Cultelor și Artelor s-a despărțit în două a trebuit să recurgă la instalarea Ministerului Artelor în localul Muzeului de Artă Religioasă care aparține C.M.I. Localul va fi astfel temporar utilizat pentru o parte din direcțiile ce alcătuiesc noul minister între care și C.M.I., căreia i se va rezerva un număr de încăperi"*.

Procesul Verbal al ședinței continuă astfel: *"Dl George Oprescu, luând cuvântul declară că în calitate de coleg la Facultatea de Litere cu dl. ministru Ralea, nu se îndoiește de sprijinul făgăduit de d-sa Comisiunii Monumentelor Istorice"*.

Tot odată, „se ia act și nu se mai discută referatul d-lui Victor Brătulescu, dat fiind înțelegerea cu dl. Ministru al Artelor asupra încăperilor convenite Comisiunii”³.

Ceea ce s-a întâmplat în realitate după această ședință - dincolo de vorbele frumoase ale ministrului Ralea - se știe dintr-un memoriu din 27 aprilie 1945: *"Pentru moment s-au rezervat Comisiei numai două încăperi din cele nereparate și anume: camera tezaurului, de la parter și o cameră la etaj suprapusă celei dintâi în care s-au depozitat o parte din obiectele care odinioară împodobeau pereții muzeului. Direcțiile și serviciile ministerului au dispus de toate celelalte încăperi ale localului, fără a mai întreba Comisiunea de nevoie sale"*. Cităm în continuare: *"Pietrele cu inscripții s-au așezat astfel încât să nu se vatăme caracterele, iar sculpturile în lemn și alte obiecte au fost depozitate la Stavropoleos și la Muzeul Național de Artă de la Șosea"*. Se

cere, în continuare, o încăpere pentru laboratorul foto și negativele de sticlă, adunate cu grijă timp de cincizeci de ani de Comisiune⁴.

Practic, între 7 și 27 aprilie 1945, Muzeul de Artă Religioasă a fost desființat, palatul Kretzulescu devenind de aici înainte sediu al Ministerului Artelor, fapt consacrat prin "Jurnalul Consiliului de Miniștri" nr.829 /1945 prin care imobilul din str. Știrbei Vodă nr. 39 trece în proprietatea Ministerului Artelor⁵.

După mai bine de un an, la 24 iulie 1946, C.M.I este anunțată că "ministerul organizează o cantină în subsolul fostului Muzeu de Artă Religioasă". Mai aflăm din aceeași adresă că lucrările de amenajare a cantinei sunt gata "în afară de pivniță care este încuiată și în care se mai află o parte din colecțiile muzeului. Întrucât această pivniță este absolut necesară existenței cantinei, vă rugăm să binevoiiți a dispune să se ia de îndată măsuri pentru transportarea colecțiilor ce eventual s-ar mai găsi în această pivniță la Muzeul Național Carol I-ul și să se predea cheia pivniței".

În 25 iulie 1946, obiectele au fost mutate în subsolul Ministerului Cultelor, iar un alt act din 4 februarie 1947 amintește de transportarea a 46 de lăzi cu obiecte la Curtea de Argeș.

Așadar, cantină în loc de muzeu, birouri în loc de exponate și o Comisie a Monumentelor tot mai paralizată în activitatea ei. Prin Legea nr. 80/1946 de organizare a muzeelor⁶, Muzeul de Artă Religioasă a fost desființat. Comisia Monumentelor Istorice a fost transformată într-un serviciu pentru monumente istorice al nou înființatului Minister al Artelor și Informațiilor (ministru Ion Pas). În fapt a fost preluat doar serviciul tehnic, Comisiunea propriu zisă a încetat să se mai întrunească. Ea a fost de altfel desființată prin Decretul nr. 46 din 15 martie 1951⁷ și înlocuită cu "Comisia științifică a muzeelor și conservarea monumentelor istorice și artistice" ce a funcționat după modelul sovietic în cadrul Academiei R.P.R.

³ Arhivele Naționale, filiala Municipiului București, fond C.M.I., dos.270/1945, fila4.

⁴ Arhiva D.M.I., fond C.M.I. Dos. Muzeul de Artă Religioasă, fila 172.

⁵ Monitorul Oficial nr. 121 din 31 mai 1945

⁶ Monitorul Oficial nr. 238 din 14 octombrie 1946.

⁷ Buletinul Oficial nr. 35 din 19 martie 1951.